

.....

FARKAS ZSOLT*

Lyotard és a posztmodern feltételrendszer

Jean Francois Lyotard: *The Postmodern Condition. (A Report on Knowledge)*.**
Manchester University Press, Manchester, 1984

Bevezetés

A "modern" tudomány mindig is konfliktusban állt a történettel. Önlegitimációs metadis-
kurzusában — filozófia — azonban végső soron mindig valami "nagy történetre" (grand
récit) alapozta önmagát, "úgy mint: a szellem dialektikája, a jelentés hermeneutikája, a
racionális vagy dolgozó szubjektum emancipációja, vagy a jólét megteremtése". Ezek a —
mindig egy történelemfilozófiát implikáló — metanarratívák felelősek egyaránt az igaz-
ságért és az igazságosságért.

* Farkas Zsolt (Valahol Amerikában)

** Az eredeti mű: *La Condition Postmoderne*. Minuit, Paris, 1979

.....

A "posztmodern" az ilyen metatörténetekkel szembeni hitetlenség. E hitetlenség kétségkívül a modern tudományfejlődés terméke. Ennek során ugyanis a metafizikai gondolkodásmód, a tudás egyetemessége fokozatosan leépül, széttöredezik és a nyelvjátékok pragmatikája, a "lokális determinizmusok", a heterogenitás felé tendál — és ez a társadalmi kapcsolatokban is megjelenik.

"A döntéshozók azonban megpróbálják e társadalmi csoportosulásokat input/output mátrixok alapján kezelni, egy olyan logikát követve, mely azt feltételezi, hogy elemeik kommenzurábilisak és az egész determinálható. Életünket a hatalomnövelés alapján osztják ki. Társadalmi igazságosság dolgában, csakúgy mint a tudományos igazság esetében, e hatalom legitímációja a szisztéma teljesítményének optimalizálásán — hatékonyságán alapul. E kritérium alkalmazása minden nyelvjátékunkra — finomabban vagy durvábban — szükségképpen a terror egy bizonyos fokát jelenti: legyél operacionális (azaz kommenzurábilis) vagy tűnj el."

A szisztéma hatékonyságának növelését célzó technikák azonban paradoxak: a maximális teljesítmény logikája számos szempontból inkonzisztens. (Például a jól ismert társadalmi-gazdasági aporia: e logika egyszerre követeli a termelési költségeket csökkentendő — a kevesebb munkát és — a henyélő populáció szociális terhét csökkentendő — a több munkát.) Ám a posztmodern hitetlenség "többé nem remél megváltást ezen inkonzisztenciáktól, mint Marx".

"Hol keressük hát, a metanarratívák után, a legitímációt? Az operativitás kritériuma technológiai; nincs jelentősége annak megtétele szempontjából, mi igaz vagy igazságos. A vita által elért konszenzusban rejlik a legitímáció, amiként azt Jürgen Habermas gondolja? Az efféle konszenzus erőszakot tesz a nyelvjátékok heterogenitásán. És invenció mindig is disszenzusból született. A posztmodern tudás nem egyszerűen az autoritások eszköze; kifinomítja a különbségek iránti érzékenységünket és megerősíti képességünket az inkommenzurábilis tolerálására. Elve nem a szakember homológiája, hanem az inventor paralogiája."

1. A terület: tudás a komputerizált társadalmakban

A posztindusztriális kor, melyről kb. az ötvenes évek végétől kezdve beszélhetünk, és a posztmodern kondíció alapvetően befolyásolja a tudást. A tudomány nyelv(ezet)-centrikussá válik, új közegéhez — elektronika, számítógép — idomul. Megszűnik tudásnak lenni az, ami nem fordítható komputernyelvre. A tudáshoz való viszony áruhoz való viszonyná válik. A tudás termelése eladása érdekében történik. Elveszíti önálló értékét, "használati értéket", kizárólag "csereértékére" redukálódik.

Az állam, amely hagyományosan a centrális gazdasági javak ellenőrzésére törekedett (föld, nyersanyagok, olcsó munka), most a hatalom új intézménye, az információ felé kell hogy forduljon. Nem lehet azonban kitalálni, hogy milyen eredménnyel fog harcba szállni. Jelentős probléma, hogy az információs rendszer lényegileg nemzetközi, globális, míg az állam lényegileg lokális nemzetállam. A tudás, mely eddig az állam hatalomgyakorlási privilégiuma volt, merkantilizálása révén szintén kicsúszni látszik a kezéből, és a pénzforgalom csatornáiba terelődik. Egyszóval: az új kommunikációs rendszerben az állam a "zaj".

2. A probléma: legitimáció

A fent leírt körülmények között a tudás többé "nem tart igényt arra, hogy eredeti, sőt, hogy igaz legyen". Demoralizálódik. És ennek jelentős szerepe van a "legitimációs válságban". A legitimáció az a folyamat, amelyben a legitimáció — törvényhozó — megszabja azokat a normákat, amelyek alapján — a tudomány szférájában — eldől, mi számít be a tudományos diszkurzusba és mi nem. Világos: "a jog, hogy eldöntsük, mi igaz, nem független attól a jogtól, hogy eldöntsük, mi igazságos". Tudomány és etika/politika — ha természetükben különböznek is — elválaszthatatlanok, s különösen igaz ez a jelenkorra: "tudás és hatalom egyszerűen ugyanannak a dolognak a két oldala".

3. A módszer: nyelvjátékok

Három alapvető nyelvjátékot említünk. 1) Denotatív. (Olyan típusú kijelentések tartoznak ide, mint például: "Az egyetem beteg.") 2) Performatív (például: "Az egyetem nyitott" — ha a rektor mondja). 3) Preskriptív (például: "Adj pénzt az egyetemnek!").

Wittgenstein közismert fogalmát közismerten nem szabad definiálni: Az elmondható azonban, hogy 1) "[a nyelvjátékok] szabályai nem hordozzák önmagukban önmögön legitimációjukat"; 2) "ha nincsenek szabályok, nincs játék sem" és 3) "minden kijelentést úgy kell elgondolnunk, mint egy lépést a játékban". Ez utóbbiból következik az első módszertani alapelv: "beszélni annyi, mint harcolni, a játszás értelmében, és a beszédaktusok egy általános agónisztika terepén zajlanak". A második alapelv: a társadalmi kapcsolatok a nyelvjátékok lépéseiből épül.

4. A társadalmi kapcsolat természete: a modern alternatíva

Két reprezentatív társadalomelméleti modell létezik: az egyik a társadalmat mint funkcionális egészet (a Comte — Parsons — Luhmann-vonal — funkcionista, kibernetikus, systemtheoretisch), a másik mint antagonizmusok dialektikáját (Marx és izmusai) kezeli. Az előző technokratikus jellegű, legfőbb kritériumnak a működőképességet tekintti, az antagonizmusokat a rendszer korrigálható "diszfunkcióiként" kezeli, általában optimista és cinikus. "Hitele: rendelkezik a megvalósulás eszközeivel, és ennél jobb bizonyíték nem is kell. Ez az, amit Horkheimer az ész paranoiájának nevezett."

"A klasszikus «marxi» elmélet mindig abban a veszélyben van, hogy a társadalmi egész programozásának részévé válik, mint egyszerű eszköz teljesítményének optimalizálására." A kritikai elmélet — alapvető dualizmusával, a szintézissel és összeegyeztetéssel szembeni óvatosságával — épp ezt a végzetet próbálta elkerülni. Mindenesetre úgy a liberális, mint a kommunista államokban "A politikai gazdaságtan bírálatát (...) és társait, az elidegenedett társadalom kritikáját, így vagy úgy, segítségül használták a rendszer programozásához."

.....

A két különböző társadalommodell eltérő tudásmodelleket feltételez: pozitivistikus, funkcionális, rendszerelvű illetve kritikai, reflexív, hermeneutikus típusút. "Ám a «kettő közötti» választás bonyolultnak és esetlegesnek tűnik."

5. A társadalmi kapcsolat természete: a posztmodern perspektíva

Az alternatíva ugyanis, amelyet e választás megoldani vél, valójában azonban csak újratermeli, nem lényeges többé. És "a megoldás" maga is egy olyan oppozicionális gondolkodás ideája, amely nem tart lépést a posztmodern tudással. A kapitalizmus jelenlegi szakaszának gazdasági "átcsoportosítása «új frontvonalakra»" felszámolja az efféle dualizmust: "a szabályozás, és eképpen az újratermelés funkciói kikerülnek és egyre inkább ki fognak kerülni az adminisztrátorok kezéből, gépekre vannak/lesznek bízva. A centrális kérdés egyre inkább az, ki fog hozzájutni az információhoz, amelyet e gépeknek kell tárolniuk, a helyes döntéseket garantálva. Az adatokhoz való hozzáférés egyre inkább a különböző rendű és rangú szakemberek előjogává válik. Az uralkodó osztály egyre inkább a döntéshozók osztálya. Ez már most sem egy hagyományos politikai osztályból áll össze, hanem egyesületi vezetőknek, magas szintű adminisztrátoroknak, a főbb szakmai, szak-, politikai, vallási szervezetek fejeinek sokféle rétegeből kerül ki".

A hősök eltűnnek. Az individuum teljesen önmagára utalt. Az én tudja, hogy nem számít túl sokat. Gazdátlanává válik. A nagy történetnek vége. Ezt azonban nem úgy kell értenünk — mint Baudrillard —, hogy a társadalmi kapcsolatrendszer a dezintegráció felé tart, elszigetelt atomok abszurd tömegévé válik. Az én nem válik (el)sziget(elt)té, pontosan azért, mert nem számít túl sokat. A szociális háló, vagyis a nyelvjáték beszéli el. Ami eképpen történik, azért senki sem felelős. Az események függetlenedtek az embertől.

Nem elégséges a nyelvjátékokat mint pusztá kibernetikát elgondolni. Egy kibernetikus gép valóban információkkal dolgozik, de a célok mindig kívülről vannak beprogramozva. Másfelől, az információelméletnek ez a megközelítése figyelmen kívül hagyja a társadalom agonisztikus karakterét. A lépés, amelyet azért tesz, hogy egy kiszámítható ellenlépést provokáljon, nem számol az esetleges megtevesztéssel és váratlan lépéssel.

A működőképességre centrált intézmények ezért különféle kényszereket alkalmaznak, amelyek korlátozzák a diszkurzív lehetőségeket és a játékosok invenciózusságát. E "korlátok azonban csak akkor tudnak stabilizálódni, ha megszűnnek a játék tétjének lenni". Ezért az innováció — mely e korlátokon belül mozog — önmagában kevés.

6. A narratív tudás pragmatikája

A tudás (savoir) sokkal tágabb fogalom, mint a tudomány. Nem pusztán denotatív kijelentések összessége. A "tudás az, ami képessé tesz valakit jó denotatív kijelentésekre, de ugyanígy [jó] preskriptív és [jó] minősítő kijelentésekre..." Azért "jó", mert a kulturális közösség ezt és így fogadja el. A tudás e fogalma megegyezik azzal, amit a régi görögök vélekedésnek hívtak. E tudás tradicionálisan elsődlegesen narratív jellegű. Az elbeszélés minden szokásos tudás lényegi formája.

.....

Jellemzői: 1) Betölti a képzés (Bildung) funkcióját. A közösség, amelyben elbeszélnek, általa képes megtanulni a kompetenciakritériumokat és ezeknek megfelelően értékelni a performanciát. 2) A nyelvjátékok szélesebb körét teszi lehetővé. 3) Az elbeszélés, illetve továbbadásának aktusa megadja azokat a pragmatikai szabályokat, amelyek a szociális kapcsolatot konstituálják. 4) Annak a "közösségnek, ahol a történet/elbeszélés a kompetencia alapformája, nincs szüksége arra, hogy emlékezzék", és bár úgy tűnik, a történet a múltat beszéli el, valójában mindig recitációjával egyidejű. 5) Nem ismeri a "legitimációs válságot": önmagában hordozza autoritását.

7. A tudományos tudás pragmatikája

Két alapvető nyelvjáték tartozik ide, a kutatási és a tanítási. A szituáció: a feladó az igazságot mondja. Képes bizonyítékokkal szolgálni, és/vagy/azaz az ugyanarra vonatkozó eltérő állításokat cáfolni. "Amit mondok, igaz, mert bizonyítom, hogy az — de mi a bizonyíték, hogy a bizonyítékom igaz?" A bizonyítékra való hivatkozásnak van egy metafizikai szabálya: a dolog, amiről szó van, nem szolgálhat egyszerre több, egymásnak ellentmondó bizonyítékot, vagyis, a "tények" olyanok, mint Einstein istene: nem kockáznak/megtévesztők.

E pragmatika jellemzői: 1) A tudományos tudás kizárólag a denotatív nyelvjátékot beszéli. Egy kijelentés elfogadhatóságának kritériuma igazságértéke. 2) Eképpen elkülönül a társadalmi kapcsolat többi nyelvjátékától, és csak közvetetten, intézménnyé váltan van — meglehetősen problematikus — kapcsolatban velük. 3) A tudományos kijelentés soha sincs bebiztosítva "falszifikáció" ellen. A tudomány változékony. Diakroniája előfeltételezi az emlékezetet és az új utáni kutatást, ami azt jelenti, lényegileg kumulatív processzus.

Összevetve a narratív tudással: egyik léte sem szükségszerűbb a másikénál. Mindkettő kijelentésekből épül, amelyek a játékosoknak az alkalmazható szabályok keretein belül megjátszott lépései. E szabályok specifikusak: egy "jó lépés" az egyikben nem ugyanazt jelenti, mint a másikban. Egyik léte vagy érvényessége sem ítéltető meg a másik kritériumai alapján. És egy lényegi különbség a felsorolt jellemzők különbségein túl: a narratív tudás, bár nem fontos számára önmaga legitimációjának problémája, és közvetítésének pragmatikája általában nélkülözi az argumentációra és bizonyítékra történő rekurzust, mégis bizonyos toleranciával viseltetik a tudományos tudással szemben. "Az ellenkezője nem igaz." A tudás megkérdőjelezi a narratív kijelentések érvényességét és arra jut, hogy ezek sosem alkalmaznak argumentációt és bizonyítékot. Egy eltérő mentalitáshoz tartozóként klasszifikálja őket, amely: vad, primitív, fejletlen, visszamaradott, elidegenült, vélekedésekből, szokásokból, autoritásokból, előítéletekből, ignoranciából, ideológiából áll. A történetek mesék, mítoszok, legendák; asszonyoknak és gyerekeknek való dolgok. Legfeljebb kísérletek történtek arra, hogy némi fénysugarat küldjenek ebbe a homályba. civilizálni, nevelni, fejleszteni.

Ez az egyenlőtlen viszony jellemző produktuma a két játékra jellemző szabályoknak. Ez a kulturális imperializmus egész történelme, a Nyugat hajnalától kezdve. Fontos, hogy felismerjük sajátos jellegét, mely elkülöníti az imperializmus minden más formájától: "ezért a legitimáció követelménye vezérli".

8. A narratív funkció és a tudás legitimációja

A tudományos tudás megmutatja a lényegét, amikor kapcsolatba lép a többi intézmény-nyel és nyelvjáttékkal. Hogy megértesse önmagát, kénytelen történetet mesélni önmagáról. Ez egyáltalán nem véletlen. Kontextusa ugyanis — mind történetileg, mind pedig strukturálisan — a narratív tudás. Ilyen nézőpontból szemlélve felismeri, hogy az igazságtételek, azaz a tudományos játékszabályok játékimmanensek — vagyis nincs abszolút racionalitás, amely megóvna a gyanútól: ez a tudás is csak a megvetett előítéleteken alapul; hogy nincs más bizonyíték, hogy a szabályok jók, mint a szakemberck konszenzusa — vagyis nincs abszolút racionalitás, amely megóvna a gyanútól: ez a tudás is végső soron csak a megvetett autoritásra hivatkozhat.

9. A Tudás Legitimációjának Történetei

Két alapvető metanarratíváról, "grand recit"-ről beszélünk.

1) Spekulatív. Német találmány. A tudomány a tiszta ész elvei alapján kell hogy működjék. Megvannak a saját törvényei, szisztémájának belső logikája, a szellem sajátlagos története, amely alapján fejlődik, önmagáért és nem másért, teológiája rendszerimmanens. Rossz konstellációban: Heidegger 1933-as rektori beszéde, ahol a tudomány nem más, mint "a szellem igazi világának", a "föld és vér", a német nép küldetésének megvalósításáról szóló elbeszélés egy eleme.

2) Emancipatorikus. Francia találmány. A tudomány a gyakorlati ész elvei alapján kell hogy működjék. Legitimációja végső soron politikai, hőse a szabadság bajnoka, a tudás a szociálisan jó célokat szolgálja, leginkább is "a nép érdekeit". Rossz konstellációban: sztálinizmus, ahol a tudomány nem más, mint idézetek a metanarratívából, mely a kommunizmus felé való dicsőséges meneteléséről szól.

10. Delegitimáció

A jelenlegi (posztindusztriális) társadalomban és (posztmodern) kultúrában a legitimitáció problémája másképp fest. A nagy történet elbeszélése hitelét veszítette, függetlenül attól, hogy az egységesítés mely formáját, a spekulatív vagy az emancipatorikus metanarratívát választja.

Mindazonáltal a delegitimáció folyamata magának a modernnek a nagy elbeszéléseihez tartozik, és éppen a legitimitáció igénye táplálja. Nietzsche "megmutatta, hogy az európai nihilizmus a tudomány igazságkövetelményei önmaga ellen fordításának eredménye". A másik nagy elbeszélést tekintve "semmi sem bizonyítja, hogy ha egy valós helyzetet leíró állítás igaz, akkor ebből következik, hogy a rá alapozott preskriptív állítás igazságos lesz". (Deskriptív és preskriptív két különböző nyelvjáték, és egyik sem alkalmas saját maga, illetve a másik legitimitálására.)

.....

Mindeközben új és új tudományok, nyelvjátékok születnek. Nincs univerzális meta(ny)elv, amely vezérelné őket, amely alapján össze lehetne vetni őket. A tudományok különbejárátú pozitívizmusaikba vannak zárva. Megszűnni látszik az egyetem(esség) lehetősége. Bécsben a századfordulón ez már világos. Musil, Kraus, Hofmansthal, Loos, Schönberg, Bloch, Mach, Wittgenstein elsiratják a modernet és a nagy történetet. Ma már a gyászszertartásnak vége. Ám a Bécsi Kor új legitimáció felé indul: teljesítmény, működőképesség, hatékonyság.

11. Kutatás és legitimációja a teljesítmény által

A kutatás pragmatikájában két jelentős változás megy végbe: 1) az érvelés módszerei megsokszorozódnak és a 2) bizonyíték előállításának folyamata egyre összetettebb.

1) A tudományos nyelv mint formális rendszer követelményeinek teljesíthetetlenlensége (például Godel, 1931) alapján világosak belső korlátai. Ez is az igazság és módszer konszenzuális-preskriptív karakterét bizonyítja, és a nyelvjátékokat a flexibilitás és pluralitás felé tolja. 2) A bizonyíték végső soron "a valóságra", "a tényre" hivatkozik — és ezáltal az érzékekre. A tudományok mai szintjén azonban ez kevés. Ez az a pont, ahol színre lép a technológia. A technikai eszközöknek azonban saját logikájuk van: az inputminimalizálás—outputmaximalizálás logikája, az optimális teljesítmény elve. "A technológia tehát nem az igazságra, az igazságosságra, a szépre stb. fut ki, hanem a hatékonyságra: egy technikai lépés akkor »jó«, ha jobban csinálja és/vagy kevesebb energiát igényel, mint egy másik." A technológia persze költséges dolog. Ez is magával hoz egy saját logikát: "nincs pénz, nincs bizonyíték — és ez azt jelenti, nincs verifikáció, nincs igazság. A tudományos nyelvjátékok így válnak a gazdagok játékáivá, ahol a leggazdagabbnak van a legnagyobb esélye arra, hogy igaza legyen. Eképpen jön létre az egyenlőség, gazdagság, hatékonyság és igazság között." Mindez — kiderült már az ipari forradalom kezdetén — fordítva is igaz: a technológia a gazdasági fejlődés egyik leglényegesebb tényezője. "A bizonyíték termelése, amely elvileg csupán egy, a tudományos üzenetek vevőinek egyetértését célzó érvelési processzus része, eképpen egy másik nyelvjáték kontrollja alá kerül, amelyben a cél többé nem az igazság, hanem a hatékonyság — azaz a lehető legjobb input/output egyenlet. Az állam és/vagy a vállalat meg kell hogy szabaduljon a legitimáció idealista és humanista elbeszéléseitől, hogy igazolják az új célt: a kutatás mai finanszírozásának diskurzusában az egyetlen hiteles cél a hatalom. A tudósok, szakemberek, eszközök nem arra valók, hogy igazságot keressenek, hanem hogy hatalmat növeljenek."

A három alapvető nyelvjáték, a denotatív (tudományos; igaz/hamis), a preskriptív (morális-politikai; igazságos/igazságtalan) és a performatív (technikai; hatékony/nem hatékony) inkommenzurábilisak. Hogyan válnak mégis egyetlen logika korolláriumává? Luhmann szerint úgy, hogy "a posztindusztriális társadalmakban a törvények normatívítása helyettesítődik a műveletek teljesítőképeségével". Mivel mindig "a valóság" a hivatkozási alap, e nyelvjátékok úgy uralhatók, ha valaki a valóságot hajtja uralma alá. És pontosan ezt szolgálja a technológia.

12. Nevelés és legitimációja a teljesítmény által

A magas szintű képzés a társadalmi szisztéma egy alrendszerévé válik, alkalmazva rá annak teljesítményelvű kritériumait. Az egyetem autonómiája egy letűnt korszakhoz tartozik. Új "emberanyag" kívántatik: elsősorban a technológiákat produktívan működtető középszintű szakemberek, a telematika technikusai. Ügyességet kell képezni és nem ideálokat teremteni. Szaktanárookra, mérnökökre és adminisztrátorokra van szükség és nem a régi értelemben vett értelmiségi elite. A tökéletes információ játékában azonban a képzelet jelentősége tagadhatatlan, de ennek helyettesítésére is léteznek technikák. Az interdiszciplinaritás növeli a masinéria asszociativitását. Előtérbe kerül a csoportmunka. A didaxis egyre inkább gépekre bízható. A tananyag nem tartalmakra vonatkozik többé, hanem arra, hogy a technikai segédeszközöket hogyan lehet használni, hogy hogyan kell eligazodni a databankok használatában. "A adatbankok a holnap Enciklopédiája. Meghaladják használóik kapacitását. Ők a posztmodern ember »természete«." "A kérdés, amelyet (nyíltan vagy burkoltan) a ma professzionista egyetemistái feltesznek az államnak vagy a magasabb képzés intézményeinek, többé nem az, hogy »Ez igaz?«, hanem hogy »Mi a haszna?« A tudás merkantilizálódásának kontextusában ez általában azt jelenti: »Eladható?« És a hatalomnövelés kontextusában: »Hatékony?«"

13. A posztmodern tudomány mint instabilitásra törekvés

A pozitivistikus szcientizmus hatékonyságfilozófiája: a determinizmus. Ennek előfeltevése, hogy a rendszer stabil. Ez az idea a termodinamikából ered. Tézise, hogy a rendszer működése megjósolható, ha az összes változó ismert. Ámde.

Példa 1): A kvantummechanika és atomfizika többszörösen is megtépázta ezt a fikciót. "Először is a rendszer kiinduló állapotának (vagy az összes független változóinak) a definíciója legalább annyi energiát emésztene föl, mint amennyit a definiálandó rendszer igényel." (Laiikus változata Borges egy jegyzetében: a császár elhatározza, hogy egy tökéletesen pontos térképet készíttet a birodalomról. A vállalkozás romba dönti a birodalmat: mindenki minden energiáját a kartográfiába öli.)

Példa 2): A rendszer tökéletes kontrolljának ideája (vagy ideológiája) inkonzisztens az ellentmondás törvényével.

Példa 3): A pontos mérhetőség lényegi, ám teljesíthetetlen követelmény.

Példa 4): Közkeletű feltevés, hogy bár a társadalomtudományok — "tárgyuknak", az embernek stratégikus, agonisztikus természete következtében — nem annyira stabil szisztémákkal kénytelenek foglalkozni, a természettudományoknak viszont egy közömbös, nem megtévesztő, nem kockázó, "egyenes" játékpártnerrel van dolguk. A kvantumelméleten túlmenően a katasztrófaelmélet is cáfolja ezt: a legtöbb rendszer, mivel lokális determinizmusok határozzák meg, szintén agonisztikus. Ráadásul a lokális rendszerek döntő többsége instabil: a kontrollváltozók kontinuosak, de az állapotváltozók diszkontinuosak és ezek szimultán működése és komplexitása kiszámíthatatlanná teszi a rendszert. "A katasztrófa modell minden ok—okozati folyamatot egyetlenegyre redukál, amelyet

.....
könnyű intuitíve igazolni: a konfliktus minden dolog szülője Hérakleitosz szerint." (René Thom)

Mindezek a példák segítenek bennünket a posztmodern tudás törekvéseinek megértésében. Általuk megérthető az, hogy "nincs szükség arra, hogy segítségül hívjuk a szisztémán kívüli legitimáció bármiféle formáját" (például az emancipatorikus metanarratíva jól ismert változatait). A posztmodern tudásnak eképpen a hatékonysághoz — mint legitimációs bázishoz — sincs semmi köze.

"Ellenkezőleg: egy bizonyítékon dolgozni azt jelenti, kutatni és »feltalálni« az ellenpéldákat — más szóval, a felfoghatatlant —, támogatni a »paradoxonhoz« vezető érvelést és új szabályokkal legitimálni azt a megokolás nyelvjátékaiban. És ami sosem maradhat el egyetlen új állítással vagy új megfigyeléssel kapcsolatban sem: a legitimáció kérdése. Mivel nem a filozófia az, amely felteszi ezt a kérdést a tudománynak, hanem ő maga. Ami elavult, az nem az arra irányuló kérdés, hogy mi igaz vagy mi igazságos..." A kérdés többé nem az: "Mit ér a te érved, mit ér a te bizonyítékod?", hanem az, "Mit ér a te »mit ér«?-ed?" A posztmodern tudós az ideák generátora, aki történeteket mesél, de megpróbálja igazolni is őket. A posztmodern tudományos diskurzus állandóan explicitté teszi immanens érvényességi szabályait. Paradigmaellenes, az eldönthetetlennel, a precíz kontroll határaival, a nem teljes információ konfliktusaival, a katasztrófákkal, a pragmatikus paradoxonokkal foglalkozik, elméletileg folyamatosan megvilágítva ezt a fajta diszkontinuus, katasztrófikus, paradox — megismerési processzust. "Megváltoztatja a tudás szó jelentését, miközben megvilágítja, mindez hogyan történik. Nem ismeretet produkál, hanem ismeretlent." Legitimációja a paralógia.

14. Legitimáció paralógia által

A konszenzus habermasi meghatározásával — a dialógus során elérhető egyetértés tudós intellektussal és szabad akarattal bíró emberek között — állítsuk szembe Luhmannét: "a konszenzus a rendszer egy komponense, melyet teljesítményének fenntartása és növelése érdekében manipulál". "A Diskurs Habermas végső fegyvere a stabil szisztéma »luhmanni« teóriájával szemben." Két alapvető ponton azonban hibázik: 1) feltételezi, hogy "lehetséges egyetértésre jutni az összes beszélőnek abban, hogy mely szabályok vagy metapreskripciók érvényesek univerzálisan a nyelvjátékokra, amikor is világos, hogy ezek eltérő jellegűek, mindegyik a saját, eltérő pragmatikai szabályainak alávetve". 2) "A konszenzus csupán egy sajátos állapota a vitának, nem pedig végcélja. Célja, épp ellenkezőleg, a paralógia." A disszenzusra törekvés az efféle univerzalizmus ellen hat. Úgy Habermasé, mint a Szisztémáé ellen.

Az első lépés a nyelvjátékok heteromorfiáinak elismerése. "Ez nyilvánvalóan magában foglalja a terror elutasítását, amely azt feltételezi, hogy izomorfak és ebben az értelemben cselekszik. A második lépés az az elv, hogy minden szabályokra vonatkozó konszenzusként, amely meghatározza a játékot és benne a megjátszható lépéseket, lokálisnak kell lennie." A működőképességre és hatékonyságra irányuló, végső soron hatalomelvű szisztémától is lehet azonban tanulni. Segít megszabadulni "a metafizikai diszkurztól, megköveteli a mesékről való lemondást; tiszta elméket és hideg akaratosokat követel: a lényegmeghatározásokat helyettesíti az interakciók kalkulációival", elősegíti a metadis-

